

De magie van Kor en Bot

▲ De voorplecht is het domein van de paleontologen; 1988. Links op de voorgrond staat Joachim Schot. (Jaap en Anja Schot)

Al zestig jaar verloopt een Kor en Bot tocht volgens een vast stramien. Wie een tocht heeft meegemaakt, heeft ze eigenlijk allemaal gedaan. En toch hangt er iedere keer dat de mensen inschepen een stille spanning over het dek. Wat komt er deze keer omhoog? Misschien uiteindelijk weer iets van de sabeltandtijger? Zijn er veel brokkelsterren? Wordt er überhaupt wat gevonden? De Oosterscheldkering vraagt immers met de jaren haar wisselgeld voor onze stormveiligheid, namelijk de verzanding van de geulen. Voor wie nog nooit is meegevaren, volgt hier een impressie van een dagje vissen op zwarte botten in de 21ste eeuw.

Om even voor acht uur op een zaterdagochtend begin september komen de laatste deelnemers aanlopen. De ZZ10 ligt aan de kade in Zierikzee. Mensen helpen elkaar en alle tassen, rugzakken, containers, klapstoeltjes en het materiaal voor de muizenbuizen aan boord. Als aangenomen mag worden dat iedereen er is, gooien Jan en Wim Jzn Schot de trossen los. Op het voordek zoekt iedereen een plekje. Oude bekenden (en wie zijn dat niet?) groeten elkaar en wisselen de laatste nieuwtjes uit. Studenten die voor het eerst meegaan, kijken wat onwennig om zich heen.

Wetenschappers en anderen

Er is een onnadrukkelijke waterscheiding. De wetenschappers - professioneel, amateur en aankomend - hou-

den zich op het voordek op. Dat is 'hun' terrein. De niet-wetenschappers, gasten van de schipper, blijven in de buurt van het stuurhuis of kiezen een plekje op het achterdek. Een aantal van hen zal de lijn overbruggen. Interesse in de fossielen en de hele gang van zaken brengt hen naar het voordek. Degenen die al vaker meegevaren zijn, kennen de wetenschappers en begroeten hen. De meeste wetenschappers daarentegen, hebben maar één moment waarop zij de plecht even verlaten. Dat is als de terugtocht wordt ingezet en Wim en Jan met hulp van deze en gene het hele dek onder water zetten om de boel weer schoon te krijgen.

Koffietijd

In de stuurhut is het aan het begin van de tocht een komen en gaan van deelnemers die Jaap WCzn en Anja Schot, de schipper en zijn vrouw, komen groeten. En natuurlijk Jaaps vader. Wim BWzn Schot, diep in de tachtig, heeft nog geen tocht gemist

▲ De korren halen sinds de aanleg van de Oosterscheldkering veel brokkelsterren op. (Jelle Reumer)

en heeft altijd wel een anekdote klaar voor een luisterend oor. De kaartentafel staat al snel vol met flessen jenever en wijn die traditiegetrouw worden meegenomen. Het varen maakt de kelen blijkbaar dorstig. Vooral nog is het echter koffietijd. Anja heeft met een paar vriendinnen op het dek de kantineketel met koffie klaar gezet. Iedereen krijgt koffie aangeboden en is welkom om een tweede of derde kop te halen. De eerste boterhammenzakjes gaan open. Het varen doet de magen rammelen.

Eerste trek

De mosselkoter heeft ondertussen het Havenkanaal achter zich liggen en draait de Oosterschelde op richting het westen, naar de Hammen. Even wordt er aandachtig naar het water gekeken. Je weet maar nooit of er een bruinvis valt te zien; er zijn er steeds meer en soms zwemmen ze een eindje mee op. Daarna is de aandacht weer snel vooruit. Joop van Veen is met hulp van anderen bezig zijn zeefinstallatie te plaatsen. De muizenbuizen liggen al klaar. Beide stalen visnetten krijgen twee van die smalle buizen aan de onderste beugel bevestigd. Als de Heerenkeet voorbij gevaren is, komen ook Jan en Wim in beweging. De korren worden uitgedraaid. Niet veel later bedient Jaap vanaf de brug de knoppen die ze in het water laten zakken. De eerste trek is begonnen.

Zoeken

Vanaf nu vaart de ZZ10 in banen boven het Olifantenputje. Dit is een diepe plek tussen de Schelphoek en de Roggenplaat, die zijn naam dankt aan de vele mammoetbotten die er gevonden zijn. Keer op keer laat Jaap de korren zakken om ze op ruim veertig meter diepte over de bodem te laten schrapen. En keer op keer haalt de lier de netten weer omhoog. Wim

▲ Joop van Veen wisselt een van zijn muizenbuizen, voor het verzamelen van sediment en de daar in aanwezige muizenkiesjes. (André Slupik)

en Jan, ieder aan een kant, haken ze telkens aan en draaien ze het dek op. Een zwaar en secuur klusje, vooral ook omdat lang niet iedereen kan wachten tot de stalen korren weer veilig boven water hangen. Jaap laat ze boven het dek leegschudden waarna Joop snel de muizenbuizen verwisselt voor nieuwe exemplaren. Als de korren weer boven het water zweven, kunnen de mensen het dek op om te zoeken naar de zwarte schatten. Want dat is het eigenlijk. Zo'n veertig keer op die dag mogen de aanwezigen schatzoeken als ware het een kinderpartijtje op het strand.

▲ Gerard Kortebout van der Sluijs met een brok steen of fossiel. (Francien Braber)

Rauwe oester

En net zoals kinderen moeite hebben om de schat in het zand te vinden, is het tegenwoordig lastig om de fossielen uit de Oosterschelde te vissen. Brokkelsterren komen in grote hoeveelheden naar boven, net als Japanse oesters. De aanwezige biologen en kenners van schelpen kunnen hun hart ophalen aan alle bijvangsten. Een forse kreeft wordt voorzichtig overboord gezet, hij is nog gaaf en mag een winter langer rustig op de bodem scharrelen en hoeft zich pas zorgen te maken als het kreeftseizoen weer begint. De schollen hebben minder geluk en belanden in een emmer voor later. De enkele Zeeuwse oester die omhoog komt, wordt direct door een van de liefhebbers genuttigd.

Een traditie die wel verloren is gegaan, is het nuttigen van een rauwe oester door degene die voor het eerst meeding op een Kor en Bot tocht. Francien Braber, paleontoloog en dochter van dokter Braber, kan zich nog herinneren hoe haar vader dat als voorwaarde stelde. "Voor mij was dat heel lang een reden om niet mee te gaan. Dat was waarschijnlijk ook zijn opzet. Jonge kinderen waren toen nog niet zo gewenst aan boord."

Oosterscheldekering

De zwarte botten laten het echter steeds vaker afweten. "Warme winters en weinig stroming, daarom zijn er zoveel brokkelsterren", verklaart Jaap. "Het zou eens flink en lang moeten vriezen. Dan zijn we ze wel kwijt." Sinds de Oosterscheldekering er ligt, vermindert het aantal vondsten gestaag. Niet alleen de brokkelsterren worden er op aangekeken. Ook de zandhonger die zich ontwikkelt, waarbij de zandafslag van platen en schorren in de geulen terechtkomt en niet wordt meegenomen door de afgezwakte stroming, zou de fossielen bedekken. Dit werd overigens al voor de officiële opening van de Oosterscheldekering voorzien. Of is het Olifantenputje domweg leeggevist? Niemand die het zeker weet.

Oorlam

En dan gonst het over het schip. Er zou wat gevonden zijn. John de Vos en Jelle Reumer zijn het er al snel over eens, het ietwat onooglijke stukje bot is een kootje van een paard, waarschijnlijk vroeg-Pleistocene. De schipper laat de scheepstoeter klinken en de jenever wordt aangevuld. De paleontologen nemen het gebruikelijke oorlam met diegenen in de directe omgeving die op dit uur trek hebben in jenever. "Let wel,

▲ Jelle Reumer houdt twee prachtige kreeften op voordat zij weer in de Oosterschelde worden teruggezet. (Jaap en Anja Schot)

het is vaak nog geen tien uur in de ochtend", zegt Jelle. "Die borrel kan dan heel diep vallen. Maar het is een traditie die we in ere houden."

Gastcolleges

Langzamerhand komen er wat meer fossielen op de plecht te liggen. Wie wat denkt te vinden op het dek, laat het aan een van de paleontologen zien. Aan hen het oordeel; vaak meteen met een voorlopige determinatie en een korte uiteenzetting over de mogelijke achtergrond. Een minigastcollege voor wie het wil weten. "Voor mij is Kor en Bot ook altijd de

▲ Jan Schot maakt de schollen schoon die in de korren terecht zijn gekomen. (Jaap en Anja Schot)

▲ Bij de eerste vondst van de dag nemen John de Vos, Jelle Reumer, Jappe Beekman en Jack Asselbergs een oorlam. (André Slupik)

▲ Anja Schot-van den Houten zorgt voor het oorlam. (Jaap en Anja Schot)

gelegenheid geweest om even 'bij te tanken' met deze wetenschappers", zegt historisch-geograaf Frans Beekman. Hij woonde destijds in Zierikzee waar hij aardrijkskunde gaf op de middelbare school. "Bovendien kon ik meteen ook overleggen over de determinatie van bijzondere vondsten van mijn leerlingen, zoals een deel van de schedel van de Noordkaper."

Op het dek liggen onder meer verschillende gewefragmenten van een groot hert, en een stukje slagtang van de zuidelijke mammoet, een rugwervel van een middelgroot hert en stukjes bot die vooralsnog ondefinieerbaar zijn. Maar op het dek kan ook een gaaf hielbeen van een paard, een schouderblad van een mammoetkalf of een kies van een mastodont komen te liggen, of een hyenakeutel. Het olifantenputje lijkt een grabbelton.

Hyenakeutels

Over die hyenakeutels doen verschillende verhalen de ronde. Zoals over

dat jongetje die de fossiele keutel zo mooi vond dat hij hem in zijn broekzak had gestopt om mee naar huis te nemen. De wetenschappers hebben flink gezocht voordat de keutel weer tevoorschijn kwam. Jan Schot, die net als zijn broer Wim meevaart zolang hij zich kan herinneren: "Hooijer had eind jaren zeventig een keer een tocht moeten missen. Toen heeft onze vader een extra sleepje voor de Schelphoek gedaan en zat er zo maar een hyenakeutel in het net."

Graanaat

Als beiden herinneringen ophalen, komen de verhalen. Over het oorlam dat in de goede jaren, toen de fossielen nog bij elke kor in meervoud op het dek vielen, al om acht uur gedronken werd. En hoe er deelnemers tussen zaten die vervolgens doorgingen met drinken. Over de basaltblokken die wel werden opgevist. Een ervan viel eens dwars door de luiken in het ruim. Dat was nog

een hele toer om die weer overboord te krijgen.

Over het ruim gesproken. Jaren geleden stond er zo'n straffe wind dat besloten werd om de mossels in het ruim te koken. Daar bleek echter in een hoekje een doorgeroeste granaat te liggen. Die was blijkbaar bij het zaadvissen in de buurt van de Zeelandbrug mee omhoog gekomen. Daar ligt een munitiedepot van na de Tweede Wereldoorlog. Bij het uitzaaien was de granaat blijven liggen. Wim: "Die granaat is zelfs nog mee geweest naar de Waddenzee, die heeft de hele week liggen rollen in het ruim. Maar toen de burgemeester hoorde dat het ding in het ruim lag, moest-ie gelijk overboord. Dat kan ik me ook wel voorstellen met zestig man aan boord. We zijn naar dieper water gevaren waar nooit gekord wordt, en daar hebben we hem overboord gezet."

▲ Eigenlijk ziet zo'n fossiele hyenakeutel er niet uit, maar de wetenschappers zijn er blij mee. (NCB Naturalis)

▲ Een zwaar basaltblok dat dwars door het luik in het ruim viel, wordt weer overboord getakeld. (Ina Schot-de Nooijer)

▲ De exacte locatie van elke trek, de diepte en de eventuele vondst(en) worden altijd nauwkeurig bijgehouden. Hier is Paul Sondaar aan het werk. (Jaap en Anja Schot)

Noteren

Boven in het stuurhuis houdt Jaap ondertussen alles in de gaten. De zwaaiende en zwiepende korren kunnen gevaarlijk zijn. In hun enthousiasme willen de mensen op dek nog wel eens te snel gaan zoeken. Naast hem zit altijd iemand het aantal trekken te noteren met de locatie, diepte en eventuele vondst. Bij Kortebout van der Sluijs was dat het plekje van dr C.J. Overweel. Bij De Vos deed Paul Sondaar dat werk. Na zijn overlijden heeft Rita, de vrouw van John, het nog een aantal jaren gedaan. Tegenwoordig is er eigenlijk geen vaste 'notulist' meer. Bijzondere vondsten komt een van de paleontologen altijd even laten zien. De schipper kan immers zijn post niet verlaten.

Ook Wim BWzn bekijkt de drukte op het dek. Hij memoreert hoe 'Bout' de touwtjes strak in handen hield. "Ik ben toch altijd bang dat er nu wat overboord wordt geschept wat behouden moet blijven. Vroeger ging dat toch anders."

Merk

Er komen meer verhalen. Vader en zoon vertellen allebei hoe ze eens eind jaren tachtig enkele walviswervels uit de Westerschelde in het Olifantenputje van de Oosterschelde dumpden. Kortebout van der Sluijs trapte er niet in. Wim: "Die botten visten we dus een paar maanden later tijdens Kor en Bot weer op, we wisten immers waar ze lagen. Maar

▲ De mosselen van Wim 'de krukkel' smaken altijd goed. (Kees Moeliker)

Kortebout zag meteen dat dit niet klopte. 'Dat kan niet, die passen hier niet', zei hij. Dat vond ik wel knap."

De schippers wisten op het water altijd precies waar ze zaten, zonder radar, plotter of andere apparatuur. Toen Benjamin Schot in het tweede Kor en Bot jaar zijn stalen net verspeelde, dachten alle wetenschappers aan dek wel te weten waar de kor moest liggen. Zij zezen allemaal verschillende plekken aan, wat niet vreemd is, aangezien de kottor continu van plaats veranderde. Uit een uitgebreid verslag over deze tocht, in het tijdschrift *De Spiegel* uit november 1952, blijkt de bewondering van de verslaggever voor de schipper die dankzij zijn merk - het kruispunt van twee plaatsen op de wal - precies wist waar hij moest dreggen en inderdaad het net wist op te vissen.

Schaar van Colijnsplaat

Het kan wel eens dringen zijn in de stuurhut. Zeker bij slecht weer, als iedereen een droog plekje zoekt. Bovendien liggen hier de plakboeken die Anja de afgelopen jaren heeft bijgehouden. Daar wordt elk jaar opnieuw gretig in gebladerd. Jaap bakent zijn terrein rond het bedieningspaneel tegenwoordig een beetje af om letterlijk en figuurlijk wat manoeuvreerruimte te kunnen hebben. "We vissen steeds minder fossielen op, maar de belangstelling lijkt alleen maar groter te worden."

Als het Olifantenputje geen fossielen meer wil prijsgeven, gaat Jaap naar de volgende diepte, het Gastenputje, zo genoemd omdat hier als eerste werd gekord als er belangrijke gasten aan boord waren. In het uiterste geval zet de schipper koers naar de Schaar van Colijnsplaat. Ondanks dat dit gebied aan de overkant ligt, is dit nog steeds grondgebied van de gemeente Schouwen-Duiveland. Daar wordt eigenlijk altijd nog wel wat opgekord, alleen zijn de fossielen uit dat deel van de Oosterschelde wat jonger.

Mosselen

En terwijl de een na de andere lading brokkelsterren op het dek gestort worden, heeft Wim 'de krukkel' Schot het vuur onder de mosselpan opgestookt. Opnieuw een traditie: voor iedereen aan boord een maaltje mosselen, vers uit de Oosterschelde. Er worden meerdere pannen vol mosselen gekookt die grif afgenomen worden. Net als de witte wijn die inmiddels ontkurkt is. Schouwen-Duiveland heeft tegenwoordig nog meer te bieden dan fossielen en mosselen. Deze

▲ Joachim en Wim Schot maken het dek schoon. (Jaap en Anja Schot)

witte wijn komt uit de wijngaard bij Dreischor en past uitstekend bij de zilte schelpdieren.

Tekst en uitleg

De korren blijven ondertussen hun lading op het dek storten, het werk gaat gewoon door tot de schipper besluit terug te keren. Voldaan, ietwat rozig van de zon, de frisse Zeeuwse lucht en de wijn ruimt iedereen zijn spullen op. Jan en Wim, die de hele dag ook alle opgekorde en afgekeurde materie overboord hebben geschept, spuiten het dek nu goed schoon terwijl enkele mensen helpen met boenen. Nog een laatste draai in de havenkom en de ZZ10 ligt weer aan de kade. Voorbijgangers kijken verbaasd naar het ogenschijnlijke zootje ongeregeld dat van deze mosselkottor afkomt. Er zijn nog twee rituelen te gaan. Jaap, die de hele dag zijn plaats achter het bedieningspaneel in de stuurhut niet verlaten heeft, krijgt nu op het dek tekst en uitleg van John en Jelle over de vondsten. En daarna is het de beurt aan de enkele journalist of persfotograaf die belangstelling toont voor het resultaat van deze dag.

Er worden handen geschud, gezoend, bedankt, gesjouwd en nieuwe afspraken gemaakt. Het varen is voorbij. De gasten gaan naar huis en de leden van het Genootschap Kor en Bot zien elkaar later weer, tijdens het diner dat het genootschap de familie Schot aanbiedt. [IH] ◀

▲ Terug in Zierikzee geeft de expeditieleider uitleg over de vondsten aan de schrijvende pers, in dit geval Marijke Vael van de Zierikzeesche Nieuwsbode. (John de Vos)